

'Verachtelijk en laag als mensch'

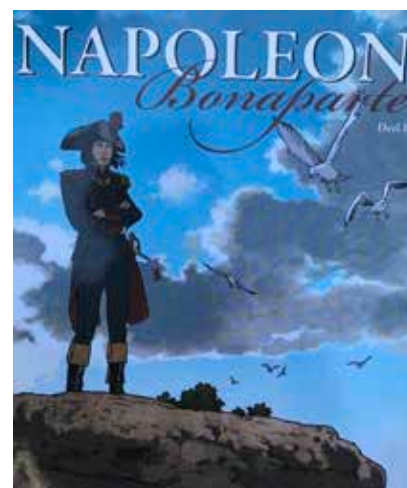
Zo'n veertig jeugdboeken van populaire schrijvers zijn in het Nederlands over de napoleontische tijd uitgebracht. Ze bezagen de geschiedenis door een Oranjegezinde bril en maakten vooral avonturenboeken over dappere jongens die heldhaftig voor de vrijheid van hun vaderland vechten. **Lotte Jensen** grasduint in deze kinderbestsellers die vaak een krachtige godsdienstige moraal bevatten.

Wat we aan Napoleon te danken hebben

De eerste jeugdboeken over Napoleon verschenen meteen toen omstreeks 1850 de historische jeugdroman opkwam. Jongens speelden in deze verhalen de hoofdrol en de boodschap was vooral op hen gericht. Voor zover bekend beet P.J. Andriessen in 1863 het spits af met *De deserteur*. De auteur was een Haagse onderwijzer die zijn leerlingen op een onderhoudende manier de vaderlandse geschiedenis

wilde bijbrengen. Hij vertelt over een Haagse jongen die voor het Franse leger wordt opgeroepen, deserteert en zich verstoppt bij een oude visser in Scheveningen. Een opwindend verhaal, maar de lezers kregen ook een moraal mee. *De deserteur* verscheen in een tijd dat het nationalisme hoogtij vierde; vandaar dat Napoleon de grote boosdoener was, de tiran die gepoogd had het Nederlandse 'volksbestaan' te vernietigen. Ook in Andriessens boek uit 1865 *De tamboer bij Quatrebras en Waterloo, of De tweede verlossing van Nederland 1814-1815* en latere kinderboeken uit de 19de eeuw is dit de teneur: 'oer-Hollandse jongens' verzetten zich uit naam van God, vaderland en Oranje tegen Napoleon, de monsterlijke brenger van het kwaad. De goede krachten zegenvieren altijd, 's lands glorie wordt hersteld.

'De Here zal Napoleon rechten'

Dit bleef zo toen in het herdenkingsjaar 1913 de productie van kinderboeken over de Franse tijd piekte. Zo schreef C.J. Kievit, die we vooral kennen van Dik Trom, de bestsellers *In den otter. Een ware gebeurtenis uit het jaar 1813* (1908) en *De Duinheks* (1913). Tot ver in de 20ste eeuw werden ze herdrukt. In *De Duinheks* smokkelt de Katwijkse jongen Japik in 1813 brieven voor de Haagse politicus G.K. van Hogendorp, die de Oranjes weer in hun macht wil herstellen. Japik moet daarmee stoppen wanneer hij wordt ingeloot voor het Franse leger. Later deserteert hij en wordt hij herenigd met zijn moeder, die wegwijnend van verdriet eenzaam door de duinen zwerft (vandaar de titel).

W.G. van der Hulst's *Van Hollandsche jongens in den Franschen tijd* (1913) was zo populair dat er nog in 1979 een achttiende druk verscheen. Het gaat over de Utrechtse broers Frans en Jan Pommers. Frans is als soldaat mee op de desastreuze Russische veldtocht (1812) terwijl zijn broer in Utrecht uit handen van de Fransen probeert te blijven. Behalve spannende taferelen krijgen de lezertjes ook onmiskenbaar een vrome boodschap mee. Zo verzucht de grootvader van de stoere jongens op zeker moment: 'De Here zal Napoleon rechten. Wij moeten geduld oefenen. God komt te zijner tijd.' En inderdaad, een jubelende menigte in Utrecht haalt de kozakken binnen als bevrijders. 'Vreemdelingen waren het middel in Gods hand, om ons land volkomen vrij te maken,' luidt het commentaar van de alwetende verteller. De Prins van Oranje die meevocht bij Waterloo, krijgt alle lof toegezwaaid: 'Met Oranje kwam de vrijheid!'

Alida van Redichem alias A. van der Flier

Vandaag de dag is ze geheel vergeten, maar Alida van Redichem (1860-1920) publiceerde bij de protestants-christelijke uitgeverij Callenbach te Nijkerk onder het pseudoniem A. van der Flier een hele serie Oranjegezinde jeugdboeken over de napoleontische tijd. De soldaat Adolf Ver Horst, die afwisselend in Franse en geallieerde dienst vecht, is haar vaste hoofdpersoon. Napoleon werd als volgt getypeerd: 'Verachtelijk en laag als mensch, groot als legeraanvoerder was keizer Napoleon.' Het kwalijkste was: 'Geloof had hij niet. Gods wonderen lieten hem koud; voor de wonderdaden die hij zelf ontdekte, naar hij meende, boog hij zich vol eerbied.'

Genuanceerder oordeel

In de tweede helft van de 20ste eeuw kozen kinderboekenschrijvers meestal andere onderwerpen, maar nog altijd verschenen er pockets over de Franse keizer die een groot publiek bereikten. Deze modernere boeken zijn even Oranjegezinnd en spannend als hun voorgangers maar bieden een minder christelijke moraal en een wat genuanceerder oordeel over Napoleon. Daarmee weerspiegelden ze de maatschappelijke ontwikkelingen: religieuze kaders werden steeds vaker losgelaten, in de geschiedschrijving kwam het accent minder op de persoon Napoleon te liggen en meer op het regime als geheel, en de keizer werd in plaats van een monster eerder een onvolmaakt mens.

Voor *Toontje Poland. Een Alkmaarse jongen in de dagen van Napoleon* (1977) heeft auteur Johan Fabricius het levensverhaal van een historische Alkmaarder omgewerkt. Het schoffie Toontje Poland loopt weg van huis na de dood van zijn vader. Hij gaat naar de Koninklijke Kweekelingschool in Den Haag. Deze was tijdens de Franse Tijd opgericht om wezen en achtergelaten kinderen tussen 7 en 17 jaar op te leiden tot soldaat; ze waren naar leeftijd ondergebracht in twee compagnies. Als Napoleon op bezoek komt,

roept Toontje hondsbrutaal: 'Vive la Hollande.' Tot zijn stomme verbazing bevordert de keizer hem: Holland is sinds 1810 immers een provincie van Frankrijk.

Toontje heeft overigens veel respect voor Napoleon en de verteller vraagt zelfs om mededogen: 'de tijd zal aantonen dat de grote keizer óók maar een feilbaar mens is, die te veel heeft gewaagd, roekeloos geworden door zijn successen, verblind door de verafgoding door zijn soldaten en de redeloze angst van vorsten en hun volkeren.'

Ook in de vele 20ste-eeuwse Nederlandstalige stripboeken (die deels in België werden gepubliceerd) komt Napoleon terug. Zo mikte de vierdelige, uit het Frans vertaalde Casterman-reeks (2010-2015) op adolescenten en (jong)volwassenen. We krijgen een halfnaakte Napoleon te zien die zijn jeugdliefde op Corsica bemint. Tegelijkertijd hebben de tekenaars een soort 21ste-eeuwse Tarzan van hem gemaakt, iemand met een goddelijk lijf die alle gevaren durft te trotseren. In het voorbericht spreken ze hun bewondering uit: 'Napoleon was een goed mens, die vocht voor de vrede.' Een pro-Frans en positief perspectief dat daarmee afwijkt van wat hier anderhalve eeuw lang de boven-toon voerde.

Meisje in de hoofdrol

Tot slot *Tinne. Tamboer van Napoleon*, geschreven door twee Vlamingen, de historicus Ugo Janssens en de jeugdboekenauteur Marc de Bel. Het verscheen in 2015 ter gelegenheid van de herdenking van de Slag bij Waterloo. Nieuw is dat niet duidelijk partij voor of tegen de Fransen wordt gekozen; het gaat om de historische sensatie. Het is bovendien de eerste keer dat een meisje de hoofdrol vervult: Tinne moet een spreekbeurt houden over Napoleon en loopt in de bibliotheek een geschiedenisstudent tegen het lijf, Jasper, op wie ze verliefd wordt. Na een val in een verlaten ruïne tuimelt ze terug in de tijd, naar de jaren 1814-1815. Ze verkleeft zich als jongen en dient als tamboer in Napoleons leger. Ze ontwaakt weer in de 21ste eeuw en de romance met Jasper zet zich voort. En zo weerspiegelt ook dit boek, door een ondernemend meisje op de voorgrond te plaatsen, de veranderende normen en waarden van de eigen tijd.

Lotte Jensen is hoogleraar Nederlandse literatuur- en cultuurgeschiedenis aan de Radboud Universiteit Nijmegen. Ze publiceerde onder meer *Verzet tegen Napoleon* (2013) en is redacteur van *Napoleons nalatenschap. Sporen in de Nederlandse samenleving* (De Bezige Bij, 2020).